

W S T Ę P

INTRODUCTION

Rzeźba XVI wieku w Polsce, choć do-
czekała się fundamentalnego opracowa-
nia w ujęciu syntetycznym pióra Heleny
Kozakiewiczowej z 1984 roku¹, wymaga
dalszych, pogłębionych badań i ponowne-
go rozpoznania. Krokiem w tym kierunku
podjętym przez autorkę jest przekazywane
w ręce czytelnika studium poświęcone rzeź-
bie funeralnej na Mazowszu w XVI wieku.
Asumptem do powstania niniejszej publika-
cji był brak opracowań zbiorczych dla za-
bytków sztuki funeralnej odnoszących się
do poszczególnych ziem Korony oraz zwią-
zana z nim potrzeba opracowania możliwie
kompletnego zbioru obiektów do dalszych
badań nad rzeźbą tego okresu. Za wyjąt-
tek można uznać opracowanie Katarzyny
Cieślak poświęcone dziełom gdańskiej pla-
styki nagrobnej interesującego nas okresu².
Nie brak natomiast opracowań o charakte-
rze przyczynkarskim, monografii poszcze-
gólnych twórców i studiów konkretnych
dzieł. Materiał ten jest z kolei sukcesywnie
opracowywany w odniesieniu do ziem są-
siednich, by wymienić chociażby ostatnie
opracowania poświęcone plastyce funeral-
nej na Śląsku³. Lukę w badaniach nad plasty-
ką funeralną ziem Korony, w tym również
obszaru Mazowsza, pod względem mate-
rialoznawstwa wypełniają natomiast studia
Michała Wardzyńskiego, a zwłaszcza monu-
mentalna monografia tegoż autora poświę-

The subject of sixteenth-century
sculpture in Poland, although it
has been presented synthetical-
ly in a foundational book by Helena
Kozakiewiczowa in 1984, requires fur-
ther, deepened research and revision.¹
This study of Mazovian funerary art
in the 1500s is a step in that direc-
tion. It was conceived as a response
to the absence of comprehensive cat-
alogues of funerary artworks dedicat-
ed to particular regions of the Crown
of the Kingdom of Poland and the
resulting need to compile a record of
sculptural pieces for further study. An
exception to this deficit is Katarzyna
Cieślak's book on funerary sculpture
of the same period in Gdańsk.² On
the other hand, there is no shortage
of minor contributions, monographs
of selected artists and studies of par-
ticular works pertaining to Mazovia.
Meanwhile, comprehensive works on
neighbouring historical regions are be-
ing published, such as recent studies
on funerary sculpture in Silesia.³ The
lacuna in research on funerary art in
the Crown, including Mazovia, has
been filled in part by materials scientist
Michał Wardzyński, especially with his
monumental monograph on the appli-
cations of marbles and alabasters in

1 Por. Kozakiewiczowa 1984.

2 Cieślak 1992.

3 Por. Harasimowicz 1992; Stankiewicz 2015; Krze-
mińska-Szołtysek 2017.

1 Cf. Kozakiewiczowa 1984.

2 Cieślak 1992.

3 Cf. Harasimowicz 1992; Stankiewicz 2015;
Krzemińska-Szołtysek 2017.

cona zastosowaniu marmurów i alabastrów na obszarze Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku⁴.

Zainteresowanie autorki obszarem Mazowsza zrodziło się zaś niespełna dekadę temu, kiedy to pisząca te słowa studiowała dzieje wyjątkowego na gruncie polskim nagrobka rodziny Kryskich w Drobinie koło Płocka⁵. Już wówczas zwrócono uwagę na potrzebę całościowego omówienia dzieł plastyki funeralnej na Mazowszu i rewizji dotychczasowego stanu wiedzy. W konsekwencji głównym celem moich badań stało się przeprowadzenie inwentaryzacji pomników nagrobnych lokujących się na obszarze historycznego Mazowsza. Dzięki wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w roku 2017 realizowałam w ramach stypendium twórczego autorski projekt „Renesansowa rzeźba na Mazowszu: historia i konserwacja”, którego rezultaty stały się punktem wyjścia dla niniejszego opracowania.

W dotychczasowych badaniach nad rzeźbą XVI wieku na Mazowszu dominowały studia poszczególnych dzieł wyróżniających się pod względem poziomu artystycznego⁶, rzadziej grup obiektów lokujących się w obrębie jednej świątyni lub wąskiego obszaru⁷. Jedynym dotąd synte-

the Polish-Lithuanian Commonwealth of the 1500s–1700s.⁴

My interest in the region of Mazovia was sparked a little under a decade ago, when I was studying the history of an unusual funerary monument to the Kryscy family in Drobin near Plock.⁵ I was then alerted to a need for a comprehensive discussion of funerary art in Mazovia and for a revision of the state of knowledge. As a result, creating an inventory of funerary monuments in historical Mazovian lands became the main objective of my research. Thanks to a scholarship awarded by the Polish Ministry of Culture and National Heritage in 2017, I was able to conduct an original research project entitled “Renesansowa rzeźba na Mazowszu: historia i konserwacja” [Renaissance Sculpture in Mazovia: History and Conservation] whose results later served as the point of departure for this catalogue.

Recent research on sixteenth-century sculpture in Mazovia has been dominated by studies dedicated to single artistically outstanding artworks,⁶ or less so to groups of works located in one church or limited area.⁷ Anna Gradowska’s

4 Wardzyński 2015a, other notable works include: Wardzyński 2005; Wardzyński 2008; Wardzyński 2009; Wardzyński 2010a; Wardzyński 2010b.

5 Cf. Hajduk 2013.

6 Studies published in *Ikonotheka*, the journal of the Institute of Art History at the University of Warsaw merit attention (see Przyłubska 1995; Starzyńska 1995; Borowska-Popławska 1995); other notable works include: Kieszkowski 1950; Hornung 1957; Mikocka-Rachubowa 1993; Mikocka-Rachubowa 2009.

7 The monuments in the Plock Cathedral have been discussed by Anna Gradowska, Katarzyna Mikocka-Rachubowa (including tombs from neighbouring towns), and more recently Michał Wardzyński, see Gradowska 1965; Mikocka-Rachubowa 1995; Mikocka-Rachubowa 1996; Wardzyński 2018. Warsaw’s group of Renaissance monuments has been described by Zofia Kossakowska-Szanajca, see Kossakowska-Szanajca 1961; more recently on Warsaw tombs, see: Lapidarium warszawskie 2013. A new perspective on the history of major Ma-

4 Wardzyński 2015a, z pozostałych prac tegoż autora warto wyróżnić także m.in.: Wardzyński 2005; Wardzyński 2008; Wardzyński 2009; Wardzyński 2010a; Wardzyński 2010b.

5 Por. Hajduk 2013.

6 Na szczególną uwagę zasługują tutaj studia opublikowane na łamach czasopisma Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego „Ikonotheka” (zob. Przyłubska 1995; Starzyńska 1995; Borowska-Popławska 1995), z pozostałych opracowań warto wskazać także: Kieszkowski 1950; Hornung 1957; Mikocka-Rachubowa 1993; Mikocka-Rachubowa 2009.

7 Pomniki z katedry płockiej omówili: Anna Gradowska, Katarzyna Mikocka-Rachubowa (uwzględniając także nagrobki z okolicznych miejscowości), a ostatnio też Michał Wardzyński, por. Gradowska 1965; Mikocka-Rachubowa 1995; Mikocka-Rachubowa 1996; Wardzyński 2018. Zespół warszawskich

tycznym studium XVI-wiecznej plastyki funeralnej dla interesującego nas obszaru pozostaje opublikowany w 1964 roku artykuł Anny Gradowskiej⁸. W przywoływanych opracowaniach koncentrowano się głównie na analizie formalno-stylistycznej i typologicznej analizowanych obiektów. Z kolei kwestie budowy technologicznej nagrobków i zagadnienia konserwatorskie pozostawały poza obszarem zainteresowania historyków sztuki.

W toku prac nad niniejszym opracowaniem, poza inwentaryzacją terenową, odbyto kwerendę w zbiorach archiwów urzędów konserwatorskich oraz w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, notując ślady wcześniejszych konserwacji omawianych obiektów. Ważny etap w opracowywaniu niniejszego studium stanowiła także kwerenda zbiorów ikonograficznych, w tym szczególnie archiwalnych fotografii i rycin ze zbiorów Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego oraz Biblioteki Narodowej⁹. Kwerenda archiwalna przeprowadzona w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Płocku oraz Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie dała wynik negatywny.

nagrobków omówiła Zofia Kossakowska-Szanajca, por. Kossakowska-Szanajca 1961; o nagrobkach warszawskich ostatnio także: Lapidarium warszawskie 2013. Nowe spojrzenie na dzieje najważniejszych mazowieckich fundacji kommemoratywnych dają także eseje zebrane w tomie *Poza Warszawą, I: Arcydzieła plastyki dawnej XII–XVIII wieku w świątyniach i rezydencjach Mazowsza* pod redakcją Michała Wardzyńskiego, zob. Hajduk 2018b; Hajduk 2018c; Hajduk 2018d; Hajduk 2018e; Kołodziejek 2018; Skibiński 2018.

8 Zob. Gradowska 1964.

9 Ważne źródło dla ikonografii omawianych obiektów stanowiły materiały z inwentaryzacji zabytków Królestwa Polskiego Kazimierza Stronczyńskiego przeprowadzonej w latach 1844–1855, ogłoszone drukiem w latach 2009–2013, por. Stronczyński 1: 2009; Stronczyński 3: 2011; Stronczyński 4: 2013; Stronczyński 5: 2014; Stronczyńskiego Atlas 3/4: 2011; Stronczyńskiego Atlas 5: 2011; zob. także Wątroba 2006.

1964 article has remained the only synthetic study on sixteenth-century funerary sculpture in the region.⁸ These texts have mostly focused on formal, stylistic and typological analyses of the works. Problems of architectural structure or conservation have been overlooked by art historians.

Apart from inventory field work, this catalogue is based on queries in archives at conservators' offices and the National Institute of Cultural Heritage, which allowed me to find evidence of earlier restorations. Another key stage was a query of iconographic collections, particularly archival photographs and engravings stored at the Institute of Art at the Polish Academy of Sciences, the National Digital Archive, the Print Room at the University of Warsaw Library and the National Library of Poland.⁹ Queries in the Diocese Archive in Płock and the Central Archives of Historical Records in Warsaw have not yielded results.

This catalogue is the first volume of a broader project on sixteenth-century funerary sculpture in the Crown of the Kingdom of Poland by the present author.¹⁰ I wish to express my profound hope that further inventory and analysis based on consultations in monument

zovian commemorative sculptures is also presented in essays collected in *Poza Warszawą, I: Arcydzieła plastyki dawnej XII–XVIII wieku w świątyniach i rezydencjach Mazowsza* edited by Michał Wardzyński, see Hajduk 2018b; Hajduk 2018c; Hajduk 2018d; Hajduk 2018e; Kołodziejek 2018; Skibiński 2018.

8 See Gradowska 1964.

9 A key iconographic source for the artworks discussed here were materials from Kazimierz Stronczyński's inventory of historical monuments in the Kingdom of Poland, conducted in 1844–1855 and published in 2009–2013, cf. Stronczyński 1: 2009; Stronczyński 3: 2011; Stronczyński 4: 2013; Stronczyński 5: 2014; Stronczyńskiego Atlas 3/4: 2011; Stronczyńskiego Atlas 5: 2011; see also Wątroba 2006.

10 A volume on the funerary sculpture of Greater Poland in the 1500s is forthcoming.

Przedmiotowa publikacja stanowi pierwszy tom opracowywanego przez autorkę korpusu rzeźby nagrobnej XVI wieku na ziemiach Korony¹⁰. Autorka żywi głęboką nadzieję, że dalsze prace inwentaryzacyjne i analizy przebiegające w oparciu o konsultacje z zakresu konserwacji zabytków i materiałoznawstwa oraz kwerendy źródłowe pozwolą dokonać rewizji dotychczasowego stanu badań i posłużą do syntetycznej, kompleksowej analizy rzeźby XVI wieku w Polsce.

Praca ta nie powstałaby, gdyby nie wsparcie, życzliwość i krytyczne uwagi wielu osób, z którymi miałam przyjemność zetknąć się w czasie prowadzonych badań. Serdeczne słowa wdzięczności niechaj przyjmie prof. Jakub Lewicki, Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków, który zaprosił mnie do współpracy przy niniejszym wydawnictwie. Pragnę podziękować także Tomaszowi Plóciennikowi, któremu zawdzięczam edycję łacińskich inskrypcji umieszczonych w katalogu, dr. Tomaszowi Paneckiemu, bez współpracy z którym nie powstałyby zawarte w treści mapy. Podziękowania kieruję również w stronę autorki przekładu na język angielski, Aleksandry Paszkowskiej, oraz autorów fotografii, zwłaszcza Piotra Jamskiego. Pozostaję dłużniczką wszystkich tych, którzy inspirowali mnie i dzielili się swoimi spostrzeżeniami, wynikami swoich badań na różnych etapach powstawania niniejszej publikacji i w związku z tym chciałabym podziękować: prof. Katarzynie Mikockiej-Rachubowej, konserwatorom Joannie i Mariuszowi Borkowskim, prof. Piotrowi Niemcewiczowi, dr. Pawłowi Ignaczakowi, dr. Jarosławowi Pietrzakowi oraz dr. Alicji Bielak. Na koniec pragnę podziękować tym, „bez których i dla których” – moim najbliższym: synowi Wojciechowi, Mirkowi Tomickiemu i ukochanym rodzicom Lucynie i Jerzemu Hajduk.

restoration and materials science as well as source queries will allow scholars to revise the state of knowledge and contribute to a synthetic, comprehensive analysis of sixteenth-century Polish sculpture.

This catalogue would not have been possible without the support, kindness and constructive criticism of many people I had the pleasure of meeting during my research. I would like to extend warm words of gratitude to Prof. Jakub Lewicki, the Mazovian Voivodeship Monument Conservator, who invited me to work on this publication. I am also grateful to Tomasz Plóciennik for his edition of Latin inscriptions for this catalogue and Dr. Tomasz Panecki for map design. I would like to thank my translator Aleksandra Paszkowska and photographers, especially Piotr Jamski. I am indebted to all those who have inspired me and shared their observations and research results on various stages of the development of this publication. For this, I would like to thank: Prof. Katarzyna Mikocka-Rachubowa, conservators Joanna and Mariusz Borkowscy, Prof. Piotr Niemcewicz, Dr. Paweł Ignaczak, Dr. Jarosław Pietrzak and Dr. Alicja Bielak. Finally, I wish to thank those “for whom and without whom...” – my loved ones: son Wojciech, Mirek Tomicki and my dearest parents Lucyna and Jerzy Hajduk.

10 Tom poświęcony obszarowi XVI-wiecznej Wielkopolski w przygotowaniu przez autorkę.